

Plan van aanpak

OPSCALEN EN VERSNELLEN SOCIALE VOEDSEL TUINEN IN NEDERLAND

Van	Namens de initiatiefnemers: <ul style="list-style-type: none">• Hester van der Werff (Stichting De Kleine Boerderij)• Loraine Westerneng (Stichting Sociaal en Vitaal)• Jan Jaap Bakker (Stichting De Pluimerije)• Hans Christiaanse (zelfstandig professional)
Datum	Januari 2024
Inhoud	Het concept voorstel bevat de volgende onderdelen: <ul style="list-style-type: none">• Samenvatting: kern van het voorstel• Context: gezondheidsverschillen in Nederland• Doel: opschalen en versnellen in Nederland• Plan van aanpak: op hoofdlijnen• Fasering en middelen• Begroting <p><i>Bijlage: Praktijkvoorbeelden Sociale Voedseltuin</i></p>

INHOUDSOPGAVE

<i>opschalen en versnellen Sociale Voedseltuinen in Nederland</i>	1
<i>Samenvatting</i>	4
<i>Missie, visie, doelstelling</i>	5
<i>Beschrijving probleem</i>	5
Actualiteit: gezonde keuzes steeds moeilijker	5
Tekort bij Voedselbanken	6
<i>Concept: Sociale Voedseltuin voor lagere inkomens</i>	7
Integrale aanpak	7
Gedeelde Financiering	8
<i>Doelen Sociale voedseltuin</i>	9
Voedseleducatie	9
Participatie en beweging	9
Gezonde bodem, omgeving en groenten	10
Verbetering van de gezondheid van kwetsbare huishoudens	10
Stimulering van fysieke activiteit en mentaal welzijn	10
<i>In de praktijk</i>	11
Sociaal model	11
Hybride vorm	11
<i>Opschalen en versnellen</i>	12
Platform ontwikkeling	12
Vergroten bekendheid	12
Kennisplatform	12
Verbinding nationaal en lokaal	13
Plan van aanpak	13
Fasering en middelen	17
Jaar 1: 2024	17
Jaar 2: 2025	18
Jaar 3: 2026	18
Begroting	20

Organisatiestructuur en beheer van fondsen	20
Afsluiting	21
<i>Bijlage: praktijkvoorbeelden Sociale Voedseltuin</i>	22
Stichting Sociaal en Vitaal	22
Stichting De Pluimerije	24

SAMENVATTING

Deze notitie bevat een voorstel om het concept Sociale Voedseltuinen landelijk op te schalen en de implementatie hiervan te versnellen.

Dit naar aanleiding van de succesvolle aanpak bij Stichting Sociaal en Vitaal en Stichting De Pluimerij (zie Bijlage) en door de in medio 2023 toegekende projectsubsidie (ministerie SZW) voor het opstarten van 2 nieuwe voedseltuinen in Wilhelminaoord (Drenthe) en Oosterwolde (Friesland) en het versterken van twee bovengenoemde sociale voedseltuinen. Het succes en de bewezen aanpak van de sociale voedseltuinen heeft geleid tot interesse bij de provincie Friesland, Drenthe en daarbuiten, op plekken waar ook sprake is van (voedsel)armoede. Zij zien de bewezen aanpak van de voedseltuinen als concrete mogelijkheid om ook actief bij te dragen aan het welzijn van de laagste inkomensgroepen.

De gemeente Leeuwarden (gebiedsontwikkeling Leeuwarden Oost), gemeente Súdwest Fryslân en gemeente Smallingerland hebben aangegeven onze aanpak voor te staan en beleidsruimte te willen creëren voor de implementatie van een sociale voedseltuin in de betreffende gemeente. Dat enthousiasme is voor de aanleiding om de komende 3 jaar op te schalen naar 5 sociale voedseltuinen in Friesland.

Kern van dit Plan van Aanpak is om de reeds bestaande kennis en opgedane ervaringen toegankelijk te maken voor nieuwe initiatieven en andere mogelijke Sociale Voedseltuinen in Nederland. Daartoe is het plan om een landelijke organisatie, netwerk en ondersteuningsstructuur op te zetten, waaronder een digitaal platform/website met laagdrempelige content en een eenvoudige vignetconstructie voor tuinen die zichzelf Sociale Voedseltuin mogen noemen. Dit alles uitgevoerd door de landelijke Stichting Sociale Voedseltuinen Nederland dat de samenwerking met overheden, hulporganisaties en bedrijfsleven -landelijk en regionaal- vorm geeft en lokale initiatieven met beschikbare praktische kennis ondersteunt.

De doelstelling om vanaf januari 2024, binnen 3 jaar (minimaal) 30 nieuwe Sociale Voedseltuinen toe te voegen aan het netwerk i.o. De hiervoor benodigde investeringen op landelijk niveau zijn ingeschat op gemiddeld 250K per jaar voor een periode van drie jaar. Let wel; dit bedrag is noodzakelijk voor de projectorganisatie en het op te zetten landelijk platform. Dit bedrag is niet bedoeld voor het daadwerkelijk opzetten en runnen van 30 nieuwe tuinen.

MISSIE, VISIE, DOELSTELLING

De missie van Sociale Voedseltuinen Nederland is om gezonde en duurzame voeding toegankelijk te maken voor iedereen, met een speciale focus op sociaal-economisch kwetsbare huishoudens. De organisatie zet zich in om de voedselzekerheid te vergroten en bij te dragen aan de gezondheid, sociale cohesie en de leefomgeving door het opzetten van sociale voedseltuinen.

De visie van Sociale Voedseltuinen Nederland is om binnen drie jaar 30 sociale voedseltuinen operationeel te hebben, die wekelijks tussen de 200 en 250 huishoudens van vers, onbespoten voedsel voorzien. Met deze aanpak streeft de organisatie ernaar de gezondheids- en participatiekloof te verkleinen en de bestaanszekerheid van kwetsbare gezinnen te vergroten. Ze dragen bij aan een inclusieve, gezonde en ecologisch duurzame samenleving.

BESCHRIJVING PROBLEEM

In Nederland spreken we al jaren over de kloof tussen arm en rijk. De verwachting is dat deze ongelijkheid de komende jaren alleen maar groter gaat worden (door inflatie, stijgende energieprijzen, e.d.). Rijkere mensen hebben een aanmerkelijk hogere levensverwachting. Per land varieert deze 'health gap' van 6 tot wel 10 levensjaren. Dat is mede omdat mensen met hogere inkomens een betere toegang hebben tot gezonder voedsel en kennis over gezond leven en dus ook een gezonder leven kunnen leiden. Dit besef dringt steeds meer door. We zien dat publieke en private partijen zich vaker en meer inzetten om deze vermogens- en kansenongelijkheid te verkleinen. Zonder nieuwe ingrepen neemt armoede in Nederland alleen maar verder toe!

Actualiteit: gezonde keuzes steeds moeilijker

Gezond eten is belangrijk om je goed te voelen en ziekten te voorkomen. Toch is het voor veel mensen niet makkelijk om gezonde voedingskeuzes te maken. In Nederland leven bijna 1 miljoen mensen onder de armoedegrens en de verwachting is dat dit aantal de komende tijd verder zal toenemen (o.a. CPB 2023). Naast minima vallen hier nu ook middeninkomens onder. Ook voor deze groep is het niet langer mogelijk om voor gezond, lokaal, duurzaam en vers eten te kiezen. Uit onderzoek van het CBS blijkt dat 1 op de 6 mensen gezonder wil eten maar dit niet kan betalen. De kern van het probleem is juist dat kwetsbare gezinnen veel baat gezond voedsel hebben. Een ongezond dieet kan leiden tot gezondheidsklachten zoals obesitas, suikerziekte en depressie, minder werkgelegenheid en geluk. Kinderen verdienen een gezonde start; ongezonde eetgewoonten op jonge leeftijd kunnen levenslange fysieke en mentale gevolgen hebben.

Tekort bij Voedselbanken

Ook voedselbanken hebben steeds meer moeite om verse groenten en fruit in hun pakketten te krijgen, mede doordat supermarkten steeds meer acties inzetten om 'verspilling' tegen te gaan. Dit betekent dat voor de cliënten van de voedselbank gezond eten niet altijd mogelijk is. Het is zorgelijk dat voedselbanken meer en meer afhankelijk worden van voedselgiften van supermarkten die, vanuit commercieel oogpunt, steeds vaker afwegingen maken die leiden tot een beperkter en ongezonder aanbod bij de lokale voedselbank.

Om daar verandering in aan te brengen worden momenteel overal initiatieven gestart om (gezond) voedsel beschikbaar te stellen aan gezinnen die het moeilijk hebben.

CONCEPT: SOCIALE VOEDSELTUIN VOOR LAGERE INKOMENS

Het concept Sociale Voedseltuin is enerzijds gericht op het duurzaam produceren van gezond en vers voedsel op een wijze die bijdraagt aan biodiversiteit en natuur. Tegelijkertijd streeft een dergelijke tuin op een integrale wijze meerdere sociale doelen na, zoals ongelijkheid tegengaan, mensen in beweging krijgen, eenzaamheid voorkomen, participatie bevorderen, voedselzekerheid en voedseleducatie stimuleren. Dit alles om gezondheid en welzijn van gezinnen die tot de lagere inkomensgroepen behoren structureel te verbeteren.

De huidige financiële ondersteuning en/of compensatiemaatregelen van overheden aan gezinnen met financiële uitdagingen brengen forse uitvoeringskosten met zich mee, sorteren op de langere termijn niet het gewenste effect, dragen niet bij aan integrale verandering en activeren de beoogde doelgroepen onvoldoende. Ook het voorzien van mensen met overtollig of geschonken voedsel vanuit de supermarktketen vormt geen duurzame oplossing.

Integrale aanpak

Structureel gezond eten doet dat wel, draagt bij aan het beheersbaar houden van de (toekomstige) zorgkosten en stimuleert de maatschappelijke participatiebereidheid van de laagste inkomensgroepen. Sociale voedseltuinen bieden zo een holistische benadering gericht op kwetsbaarste gezinnen in de buurt. Gezond eten, educatie, participatie en in beweging komen zijn de pijlers van sociale voedseltuinen. Ze zetten in op het structureel en duurzaam verbeteren van de situatie van de gezinnen.

Onze sociale voedseltuinen dragen dan ook direct bij aan de kwaliteit van leven van mensen, door het verbeteren van de gezondheid, het verminderen van ongelijkheid, het bevorderen van participatie en het stimuleren van voedselzekerheid en -educatie. Kwetsbare huishoudens komen op een laagdrempelige manier in aanraking met veel aspecten die hun gezondheid bevorderen. Met een dergelijke voorziening in de gemeente kunnen gezinnen beter rondkomen, eten ze gezonder, kunnen mensen meedoen en raken ze minder snel geïsoleerd.

Gedeelde Financiering

De financiering van sociale voedseltuinen door overheid, bedrijfsleven en zorgverzekeraars is logisch. Sociale voedseltuinen verbeteren de toegang tot gezond voedsel voor kwetsbare groepen, dragen bij aan educatie over gezonde voeding, en creëren ontmoetingsplekken die het welzijn bevorderen. Daarnaast stimuleren ze duurzame landbouwpraktijken en lokale voedselproductie, wat bijdraagt aan milieubescherming. De gezamenlijke steun van deze partijen weerspiegelt een holistische benadering van maatschappelijke uitdagingen, waarbij economische, sociale en gezondheidsaspecten worden aangepakt.

- Overheid: Bevordert sociale cohesie, vermindert armoede en stimuleert lokale economieën, passend bij hun maatschappelijke verantwoordelijkheid.
- Bedrijfsleven: Ondersteunt duurzaamheidsdoelstellingen en toont maatschappelijke betrokkenheid. Niet alleen doneren, maar echt inhoudelijk betrokken maatschappelijk verantwoord ondernemen anno nu.
- Zorgverzekeraar: Investeren in preventieve gezondheidszorg door gezonde voeding te promoten, wat kan leiden tot lagere gezondheidszorgkosten.

DOELEN SOCIALE VOEDSELTUIN

Voedseleducatie

Voedseleducatie is een essentieel onderdeel van het succes van de sociale voedseltuin. Op een laagdrempelige, informele manier worden mensen geïnspireerd om gezond te eten en gemotiveerd om in beweging te komen en elkaar te ontmoeten. De tuin is de plek waar dit allemaal samenkomt.

- Bij het oogsten en verstrekken van de groenten geven we ook handvatten om hiermee gezonde, budgetvriendelijk maaltijden te maken. De recepten, tips en trucs kunnen gezinnen via een speciaal ontwikkelde app gemakkelijk en snel vinden. In deze app staan de groenten die die week te oogsten zijn, waar ze staan en wat je er mee kan maken. Alles is afgestemd op de oogst en het seizoen en het budget.
- Tijdens het oogsten op de tuin zijn er altijd medewerkers en vrijwilligers beschikbaar om uitleg te geven over de groenten en tips te geven wat je er mee kan maken.
- (Basis)scholen in de omgeving worden actief uitgenodigd op de tuin, onder andere via de gemeentelijke welzijnsorganisatie. Met deze aanpak hebben we al ruime ervaring. Bijvoorbeeld in Oosterwolde (met Stichting Scala) en Heerenveen (stichting Caleidoscoop). De kinderen komen op de tuin en samen gaan we actief in de tuin aan de slag. Denk aan activiteiten zoals helpen met aardappels oogsten, kookworkshops op de tuin, samen pompoensoep maken etc. Het doel is, om kinderen van jongs af aan op een leuke, laagdrempelige en creatieve manier kennis te laten maken met gezond eten.
- Het organiseren van diverse activiteiten, waaronder gezamenlijk koken, voedselworkshops etc.

Participatie en beweging

- Naast betaalde krachten, zijn vrijwilligers een essentieel onderdeel van de sociale voedseltuin. Er werken meestal tussen de 10 en 50 vrijwilligers mee in de tuin. De reden dat zij dit doen, varieert meestal van gezond buiten aan de slag willen tot het opdoen van (werk)ervaring of sociale contacten.
- De doelgroep van de sociale voedseltuin wordt uitgenodigd om mee te komen helpen op de tuin. Dit is vrijwillig en nooit een verplichting om groenten te ontvangen. Toch

leert de ervaring dat mensen het leuk vinden om mee te helpen. Dit draagt bij aan de fysieke gezondheid maar zeker ook de mentale gezondheid. Mensen komen letterlijk en figuurlijk in beweging en vinden een sociaal vangnet bij de betrokken mensen.

Gezonde bodem, omgeving en groenten

Een gezonde bodem is essentieel om groenten te verbouwen die vol zitten met voedingsstoffen en vitaminen. Daarom werken alle sociale voedseltuinen zoveel mogelijk samen met de natuur: we gebruiken geen kunstmest of bestrijdingsmiddelen en dragen bij aan de biodiversiteit van de omgeving. We streven naar een natuurlijk evenwicht door vogels en insecten naar de tuin te trekken. Dit doen we bijvoorbeeld door het planten van inheemse bloemen en het plaatsen van insectenhôtels.

Verbetering van de gezondheid van kwetsbare huishoudens

Met de inrichting en exploitatie van een sociale voedseltuin willen we dat kwetsbare huishoudens wekelijks toegang hebben tot verse, onbespoten groenten, fruit, aardappelen en kruiden. Dit zorgt ervoor dat deze huishoudens gezonder eten, wat direct bijdraagt aan hun algehele gezondheid. Door het aanbod van en educatie over verse en onbespoten producten kunnen gezondheidsproblemen zoals obesitas, diabetes en hartziekten, die vaak voorkomen bij mensen in lagere inkomensgroepen, worden verminderd. Het directe contact met de herkomst van de groenten zorgt voor een verhoogd bewustzijn van wat men eet, wat kan leiden tot betere voedselkeuzes, ook buiten de voedseltuin.

Stimulering van fysieke activiteit en mentaal welzijn

Door gezinnen en individuen uit te nodigen om te helpen in de tuinen en hun eigen voedsel te oogsten, stimuleren we niet alleen fysieke activiteit, maar ook mentaal welzijn. Tuinieren is bewezen therapeutisch en kan helpen bij het verminderen van symptomen van depressie en angst. Dit actieve participatiemodel zorgt ervoor dat individuen zich nuttig en verbonden voelen met hun gemeenschap, wat op zijn beurt hun mentale welzijn verbetert.

IN DE PRAKTIJK

In de bijlage staan twee praktijkvoorbeelden die laten zien hoe het concept van een Sociale Voedseltuin van meerwaarde kan zijn voor de lokale samenleving.

Sociaal model

De eerste case betreft de Sociale Voedseltuin van Stichting Sociaal en Vitaal in Nieuwehorne bij Heerenveen. Deze sociale voedseltuin is gestart in 2021 en wordt beheerd door voedselprofessionals en een grote groep vrijwilligers. Samen zorgen ze voor gezond eten met een (markt)waarde van 400.000 euro voor 300 aangesloten gezinnen uit de laagste inkomensgroepen. De voedseltuin is 100% ingericht voor sociale doeleinden en het concept is doorontwikkelbaar naar andere locaties. Meer informatie: <https://sociaalenvitaal.nl/>

Hybride vorm

Het tweede voorbeeld is kleinschaliger van aard en is te zien als een hybride Sociale Voedseltuin. D.w.z. dat het concept is geoperationaliseerd als onderdeel van een bestaande tuinderij. De Pluimerij in de gemeente Westerveld (Drenthe) heeft namelijk teeltplekken beschikbaar gesteld voor mensen met een kleine beurs. Na een pilot met 10 gezinnen in 2021 is de organisatie bezig het concept op te schalen naar 50 gezinnen (medio 2024). Ook voorziet de De Pluimerij met deze teeltplekken de lokale voedselbank van gratis groenten voor 40 gezinnen. Meer informatie: <https://pluimerij.nl/>

Kortom: het concept Sociale Voedseltuin kent verschillende verschijningsvormen waarbij de win-win telkens hetzelfde is: voedselzekerheid en een sociaal houvast voor gezinnen die het moeilijk hebben. Met als bijkomend voordeel dat opschaling van dergelijke tuinen goed mogelijk is en de maatschappelijke kosten-baten van een Sociale Voedseltuin door slaan naar de positieve kant.

OPSCHALEN EN VERSNELLEN

De vraag is dan ook waarom Sociale Voedseltuinen in Nederland niet als paddenstoelen uit de grond schieten. Of waarom er bijvoorbeeld naast de infrastructuur van de bekende voedselbanken geen gelieerd of flankerend netwerk is van Sociale Voedseltuinen?

Het blijkt dat er diverse obstakels zijn. Als eerste blijkt dat de integrale aanpak nog onvoldoende bekend is bij overheden, hulporganisaties en overige belanghebbenden. Bij gemeenten valt een dergelijk domein overschrijdend project of concept niet bij één loket of beleidspartefeuille onder te brengen. En voor helemaal nieuwe tuinen gelden tijdrovende procedurele voorschriften (zoals bodemonderzoek, omgevingswetten, parkeerbeleid). Daarnaast is er praktische kennis nodig. Om te zaaien, planten, oogsten, beheren, etc. Er moeten (uitvoerings)plannen komen en deskundige mensen zijn die anderen helpen een Sociale Voedseltuin op te zetten. Want het gaat niet alleen om tuinieren maar juist ook om gezinnen lokaal te bereiken, ze te overtuigen mee te doen en mensen verder te begeleiden. Ook bijvoorbeeld de samenwerking met lokale instanties en het zoeken naar financiering vraagt om bepaalde ervaring en kennis.

Platform ontwikkeling

Met het ontwikkelen en opzetten van het platform Sociale Voedseltuinen Nederland willen we daar verandering in brengen. We beogen dat het platform gaat fungeren als een veelzijdige bron voor het overbruggen van kenniskloven, het bevorderen van samenwerking en netwerken, en het ondersteunen van de groei en het succes van Sociale Voedseltuinen in Nederland.

Het platform Sociale Voedseltuinen Nederland beoogt een cruciale rol te spelen in het overbruggen van de huidige uitdagingen en het stimuleren van de ontwikkeling van Sociale Voedseltuinen in het land. Met zijn veelzijdige functionaliteiten kan het platform dienen als een centrale hub voor informatie, expertise, en samenwerking.

Vergroten bekendheid

Een van de primaire functies van het platform is het vergroten van de bekendheid en het begrip van het concept van Sociale Voedseltuinen bij overheden, hulporganisaties en andere belanghebbenden. Door educatief materiaal, casestudies en best practices te delen, kan het platform helpen om de integrale aanpak van deze tuinen te verduidelijken en hun waarde voor de gemeenschap te benadrukken.

Kennisplatform

Het platform gaat dienen als een kennispunt voor praktische aspecten van het opzetten en beheren van een Sociale Voedseltuin. Dit omvat het bieden van richtlijnen voor

bodemonderzoek, omgevingswetten en andere procedurele voorschriften die nodig zijn om nieuwe tuinen te starten. Daarnaast gaat het platform workshops, online cursussen en andere leermiddelen aanbieden om vaardigheden te ontwikkelen in zaaien, planten, oogsten en tuinbeheer.

Verder kan het platform assisteren bij het vinden van financiering en het aantrekken van sponsors door een database van potentiële financiële bronnen aan te bieden en advies te geven over fondsenwerving en subsidieaanvragen.

Verbinding nationaal en lokaal

Belangrijk is ook de rol van het platform in het faciliteren van netwerkvorming en samenwerking tussen de sociale voedseltuinen in Nederland. Dit kan bijvoorbeeld door een forum of community platform waar tuinbeheerders, vrijwilligers en belanghebbenden ervaringen kunnen uitwisselen, problemen kunnen bespreken en samenwerkingsmogelijkheden kunnen vinden.

Naast praktische ondersteuning zal het landelijke netwerk zorgdragen voor bekendmaking en draagvlak van de Sociale Voedseltuin, bouwen aan duurzame partnerschappen en lokale initiatieven kennis en kunde aanreiken voor een succesvolle maatschappelijk gedragen financiële exploitatie.

Plan van aanpak

De vraag is hoe we deze ambitie kunnen realiseren en wat daarvoor nodig is. De essentie is om reeds bestaande kennis en opgedane ervaringen toegankelijk te maken voor andere initiatieven in Nederland en kansrijke tuinen te ondersteunen met een snelle opstart.

In eerste instantie gaat het om het ontwikkelen van een digitaal platform (website) waar initiatieven uit heel Nederland zich kunnen oriënteren op de Sociale Voedseltuin, kennis en inspiratie kunnen opdoen en nagaan in hoeverre ze al voldoen aan het concept.

In een tweede fase fungeert het platform als informatiepunt voor het nog op te richten landelijk netwerk van Sociale Voedseltuinen, biedt het ondersteuning bij de opstart van een nieuw initiatief, opereert het als verbindende schakel om van elkaar te leren en wordt een vignet systeem geïntroduceerd (een soort kwaliteitskeurmerk voor sociale voedseltuinen).

De website heeft twee doelen: enerzijds het informeren en enthousiasmeren van mensen en organisaties die een sociale voedseltuin willen starten of door ontwikkelen. Anderzijds heeft het als doel het vestigingsklimaat voor sociale voedseltuinen te verbeteren, door gemeenten en andere stakeholders te informeren over deze relatief nieuwe vorm van integrale en lokale aanpak van armoede. We merken namelijk dat enthousiaste tuinders die een sociale voedseltuin willen starten nogal eens aanlopen tegen onmogelijkheden van het gemeentelijk beleid.

Op het online platform wordt antwoord gegeven op de volgende vragen:

1. Wat is een sociale voedseltuin?
2. Hoe zet ik een sociale voedseltuin op?

1 Wat is een sociale voedseltuin?

Dit onderdeel is gericht op het informeren/enthousiasmeren van iedereen die meer wil weten over de Sociale Voedseltuin en zich een beeld wilt vormen van het concept.

Hiervoor gaat we het concept van de Sociale Voedseltuin goed en onderscheidend neerzetten: wat is het wel en niet, essentiële kenmerken en basisvoorwaarden, concrete opbrengsten, wat zijn maatschappelijke baten, snapshots bestaande Sociale Voedseltuinen, spelregels in gebruik, e.d.

Daarnaast willen we laagdrempelige content ontwikkelen die de kern van het concept raakt en de Sociale Voedseltuin voor de bezoeker tot leven brengt. Denk aan praktijkverhalen zoals op bezoek bij een tuinder, een gezin aan het woord, met vrijwilligers mee oogsten, gemeenteambtenaar over beleid, e.d. De praktijkvoorbeelden in de Bijlage geven een impressie van het concept.

Voorbeelden van eigenschappen van een Sociale Voedseltuin:

Nederland telt naar schatting 240.000 -particuliere- volkstuinten (in diverse soorten en maten), verspreid over ongeveer 1.000 complexen met circa 4.000 hectare aan oppervlak.

Maar niet elke volkstuin of buurtmoestuin is een Sociale Voedseltuin. Essentiële voorwaarde is dat de tuin naast productie ook maatschappelijke of sociale doelen nastreeft. Zoals het tegengaan van armoede en eenzaamheid, betrekken van bewoners, educatie of bevorderen van zelfredzaamheid.

In een Sociale Voedseltuin is het mogelijk om kosteloos deel te nemen en iedereen is welkom. Deelname is niet vrijblijvend. Het wordt gewaardeerd als gebruikers periodiek langskomen, zelf plukken en oogsten, meedoen aan sociale activiteiten en een beetje omkijken naar elkaar.

Een Sociale Voedseltuin heeft wel een bepaalde omvang nodig om enige impact in de buurt te maken. Idealiter heeft de tuin een capaciteit om minstens 50 gezinnen te voorzien van voedsel. In de hybride vorm kan dit aantal overigens lager liggen. Ook leveren tuinen daarnaast vaak indirect aan gezinnen via de lokale voedselbank en is samenwerking met andere hulporganisaties belangrijk.

De Sociale Voedseltuin rendeert (maatschappelijk) het beste als het is ingebed in de lokale sociale omgeving. Idealiter zijn lokale tuinen gesprekspartner voor de gemeente, zijn onderdeel van sociaal- of participatiebeleid, spelen echt een rol in de buurt (bewoners betrekken) en werken samen met andere hulporganisaties zoals voedselbanken, leger des heils en de welzijnsorganisaties van de gemeente.

In de exploitatie werkt een Sociale Voedseltuin met een volledig transparante boekhouding. Hybride modellen ontvangen deels inkomsten van klanten (bijvoorbeeld via betaalde abonnementen). Een volledig sociale ingerichte voedseltuin zal het geheel moeten hebben van subsidies, giften donaties en fondsen. Maar ook voldoende bekwame vrijwilligers is een essentieel element.

2 Hoe zet ik een sociale voedseltuin op?

Dit onderdeel richt zich op activatie en betreft een opstart als mogelijke nieuwe Sociale Voedseltuin (zowel hybride als nieuwe tuinen).

Een aanvragend (kansrijk) lokaal initiatief kan bijvoorbeeld rekenen op het volgende dienstenpakket: telefonische intake, een rondleiding op een bestaande Sociale Voedseltuin, locatiebezoek bij aanvragend initiatief door expert, hulp bij het maken van plan van aanpak, advies over mogelijke fondsen, subsidies en sponsors, coaching van de tuinder, maatwerkadvies en tips voor opstart als Sociale Voedseltuin.

Resultaat is dat er lokaal een plan ligt dat voorzien is van landelijke kennis/ervaring en potentiële nieuwe Sociale Voedseltuinen zo sneller van de grond komen. Belangrijke voorwaarde is natuurlijk wel dat er voldoende bekwame mensen, een professionele organisatie en capaciteit aan uren (fte) beschikbaar is vanuit de landelijke Stichting Sociale Voedseltuinen Nederland.

Netwerkvorming en vignet

Zodra een lokaal initiatief voldoet aan het concept, voorwaarden en spelregels, mag het zichzelf een Sociale Voedseltuin noemen en behoort de tuin daarna tot het landelijk op te richten platform. Waarschijnlijk zijn er op dit moment diverse tuinen die zonder veel onderzoek of uitgebreide ondersteuning grotendeels al voldoen aan het concept (laaghangend fruit als het ware). Een vignet kan een initiatief helpen om lokale samenwerkingen verder op te zetten

met andere hulporganisaties en betreffende gemeente en bij het aanvragen van lokale fondsen, subsidies en werven van sponsors

Elk 'goedgekeurd' initiatief ontvangt een vignet (digitaal en fysiek) om te laten zien dat ze een Sociale Voedseltuin zijn waarbij ook ruimte is voor de logo's van eventuele (financiële) partners. Vanuit het landelijke platform vindt geen stringente toetsing of controles plaats. Wel is er een jaarlijkse enquête om te horen hoe het gaat, wat de resultaten zijn en of de basisvoorwaarden van een Sociale Voedseltuin nog aanwezig zijn.

Als onderdeel van het netwerk krijgt een lokale Sociale Voedseltuin toegang tot een aantal diensten gericht op contact, ontmoeting en onderlinge kennisuitwisseling. Zoals bijvoorbeeld informatie mbt periodieke bijeenkomsten of webinars, online of telefonisch consult of verbinding met mensen bij andere tuinen (peer-to-peer). Omgekeerd kan een nieuwe Sociale Voedseltuin weer zorgen voor nieuwe verhalen, inzichten, aanpakken of tips die we kanaliseren via het platform/website.

Fasering en middelen

In 2023 tekenen we de opgedane ervaringen in Friesland en Drenthe op en bundelen we de kennis uit het pilotproject over het opzetten van Sociale Voedseltuinen. In een beoogd driejarenplan (2024-2026) stellen we vervolgens de volgende onderverdeling voor qua focus en inzet van middelen:

Jaar 1: 2024

Focus

- Inrichten van de landelijke Stichting Sociale Voedseltuinen, bemensing, processen, jaarplan.
- Betrekken publieke en private stakeholders (landelijk en regionaal niveau).
- Kennis en kunde bij bestaande Sociale Voedseltuinen ontsluiten en toegankelijk maken.
- Ontwikkelen en lanceren van eigen website (www.socialevoedseltuin.nl).
- Landelijke bekendheid genereren en promotie.
- Ondersteuning bij opstart van de drie nieuwe sociale voedseltuinen in Friesland voor opdoen van nieuwe casuïstiek en vertalen hiervan naar deelbare kennis.

Middelen

- Compacte huisstijl met logo, merkidentiteit, gebruik beeld, sjablonen, e.d.
- Professionele, aantrekkelijke en toegankelijke website.
- Maken of bewerken laagdrempelige content (verhalen, video's, tips, teeltplannen, recepten, workshops e.d.).
- PR en publiciteit, relatiemanagement, offline communicatie materiaal.

- Identificatie en eerste selectie mogelijke regionale of landelijke partners.

Opmerking: de snelste route om een Sociale Voedseltuin op te zetten is om een deel als zodanig in te richten bij een reeds bestaande tuinderij (hybride vorm) of een initiatief toe te voegen dat grotendeels al ingericht is als het concept (look-alikes).

Jaar 2: 2025

Focus

- Ondersteuning bij opstart nieuwe tuinen.
- Opzetten landelijk netwerk van Sociale Voedseltuinen en samenwerking met (financiële) partners en stakeholders.
- Impact zichtbaar gaan maken en in kaart brengen opbrengsten/effecten.

Middelen

- Gebruik van vignettes op locatie (i.e. package voor tuinen) en jaarlijkse enquête.
- Opzetten praktijkonderzoek met wetenschappelijk karakter (impact, sociale innovatie).
- Nagaan samenwerking met stakeholders.
- Werving van regionale of landelijke financiële partners.
- Bijeenkomst (potentiële) Sociale Voedseltuinen en webinar (breder publiek).
- Doorontwikkeling en verbetering van platform (ongoing):
 - Nieuwe, verdiepende en/of aanvullende laagdrempelige content.
 - Continueren PR en publiciteit, relatiemanagement.

Jaar 3: 2026

Focus

- Maximaliseren van de ondersteuning bij opstart mogelijke nieuwe tuinen.
- Activeren landelijk netwerk van Sociale Voedseltuinen en onderlinge uitwisseling.
- Evaluatie met aantoonbare positieve impact en opbrengsten/effecten.

Middelen

- Gebruik van vignettes op locatie (i.e. package voor tuinen).
- Minimaal 30 nieuwe Sociale Voedseltuinen aangesloten bij het netwerk.
- Uitbreiden netwerkfunctie met onderlinge kennisuitwisseling en ontmoeting.
- Opleveren praktijkonderzoek (impact, sociale innovatie).
- Landelijk congres of symposium over Sociale Voedseltuinen (domein overstijgend).
- Tussentijdse evaluatie over inzichten en resultaten van afgelopen 3 jaar.
- Vervolgactiviteiten op gebied samenwerking en werving: zie jaar 2024
 - Nagaan samenwerking met stakeholders.
 - Werving van regionale of landelijke (financiële) partners.
- Doorontwikkeling en verbetering van platform (ongoing): zie jaar 2024.

Opmerking: los van alle bovengenoemde activiteiten is het cruciaal dat vanaf het begin de juiste mensen met de juiste kennis nauw betrokken zijn bij de ontwikkeling van het platform. Concreet betekent dit dat in de allocatie van middelen ruimte moet zijn voor de inzet van professionals met kennis over het opzetten van een Sociale Voedseltuin.

Begroting

Hieronder volgt een indicatieve begroting voor het opschalen en versnellen van de Sociale Voedseltuin in Nederland.

Mensen/middelen	2024	2025	2026	Opmerking
Uitvoerend coördinator	75.000	75.000	75.000	Uitvoering, plannen, relatiemanagement, opstartbegeleiding nieuwe tuinen
Communicatie/ondersteuning	25.000	20.000	15.000	Opzetten platform, continuering en ondersteuning
Werving/partners	15.000	20.000	5.000	Relaties en contacten, nieuwe tuinen, co-financiers
Experts	50.000	70000	90000	Kennis inbreng, implementatie ondersteuning
Huisstijl/design	10.000	5000	2.500	Investering in (door)ontwikkeling en beheer
Website	10.000	12.500	7.500	Maken en bewerken laagdrempelige content
PR/voorlichting/promotie	10.000	10.000	2.500	Pers, pr door partners, promotie acties
Events/bijeenkomsten	10.000	15.000	20.000	Kennisuitwisseling, ontmoeting, symposium
Vignetten	10.000	7.500	7.500	Package/vignet voor nieuwe tuinen
Onderzoek/evaluatie	15.000	15.000	25.000	Aantonen impact en opbrengsten
TOTAAL	230.000	250.000	250.000	

Organisatiestructuur en beheer van fondsen

Stichting Sociale Voedseltuinen Nederland werft haar gelden via fondsen, subsidies en giften. De stichting ontvangt subsidies van overheidsinstanties en werkt samen met lokale overheden, het bedrijfsleven en een zorgverzekeraar. Daarnaast is ze afhankelijk van donaties en bijdragen van bedrijven en andere fondsen. De werving van deze gelden is gericht op het stimuleren en ondersteunen van (nieuwe) sociale voedseltuinen. De financiële middelen worden ingezet om nieuwe initiatieven te helpen opstarten, bestaande tuinen te professionaliseren en praktische kennis te delen, maar zijn niet bedoeld voor de operationele kosten van de lokale tuinen zelf.

Met de ontwikkeling van een landelijk platform wil de stichting obstakels wegnemen, zoals gebrek aan bekendheid en praktische kennis. Dit platform biedt richtlijnen voor bodemonderzoek, omgevingswetten, samenwerking met lokale instanties en fondsenwerving, en dient als kennis- en netwerkhub om nieuwe tuinen sneller te realiseren.

Het beheer van de financiën gebeurt transparant. Bestuurders zijn onbezoldigd en ontvangen geen salaris voor hun werk. Elk jaar wordt een jaarrekening opgesteld en gepubliceerd op de website. Dit draagt bij aan de transparantie en is noodzakelijk om de ANBI-status (Algemeen Nut Beogende Instelling) te verkrijgen, wat fiscale voordelen biedt voor zowel de stichting als haar donateurs.

De stichting wil het platform gebruiken om de bekendheid van sociale voedseltuinen te vergroten, kennis te delen en de ontwikkeling van nieuwe tuinen te versnellen. Door middel van netwerkvorming en het bouwen van partnerschappen draagt het platform bij aan een succesvolle, maatschappelijk gedragen financiële exploitatie van de voedseltuinen.

Afsluiting

In afwachting van gesprekken met geïnteresseerde partners werken de initiatiefnemers verder aan het opschalen en versnellen van de Sociale Voedseltuin.

Over de initiatiefnemers

Dit voorstel is opgesteld door de initiatiefnemers van de sociale voedseltuinen in Nieuwehorne, Oosterwolde en Darp in samenwerking met zelfstandig professional Hans Christiaanse.

Loraine Westerneng is initiatiefnemer van de eerste sociale voedseltuin, oprichter van Stichting Sociaal en Vitaal en staat in de top 100 voedselveranderaars in Nederland. Loraine heeft een achtergrond in de communicatie en zet zich naast voeding in voor klimaat, energie en milieuprojecten.

Hester van der Werff is oprichter en coördinator van sociale voedseltuin 'De Kleine Boerderij' in Oosterwolde. Als senior-adviseur heeft Hester ervaring in internationale zaken, Europees projectmanagement, overheid, citymarketing, toerisme en sociale media.

Jan-Jaap Bakker is manager Business Development bij automotieve bedrijf Visscher-Caravelle en medeoprichter van Stichting De Pluimerije. Vanuit een sociaal doel wil Jan-Jaap met deze tuin een plek creëren waar gezonde voeding en duurzaamheid samengaan met aandacht voor de medemens.

Hans Christiaanse is van 2015 t/m 2021 Netwerkadviser geweest bij Alles is Gezondheid. Hans richtte zich daarbij vooral op domein overstijgende samenwerking. Hij is mede-initiatiefnemer van de Alliantie Kinderarmoede, Child Friendly Cities en de Publieksacademie Leven Lang Ontwikkelen.

BIJLAGE: PRAKTIJKVOORBEELDEN SOCIALE VOEDSELTUIN

Stichting Sociaal en Vitaal

De Stichting Sociaal en Vitaal heeft in 2021 de eerste sociale voedseltuin van Nederland opgericht in Heerenveen. De voedseltuin wordt beheerd door voedselprofessionals en steunt daarnaast op een hechte groep van vrijwilligers. Samen zorgen ze voor jaarlijks 200.000 gezonde maaltijden. Het gaat qua productie om ruim 100 soorten groenten, fruit, kruiden en aardappelen voor 300 aangesloten gezinnen uit de laagste inkomensgroepen.

Sociaal en betaalbaar voedselsysteem

De stichting heeft een begroting van 100.000 euro per jaar. Deze tuin produceert gezonde producten vanaf april t/m november. Aangesloten gezinnen kunnen kosteloos gebruik maken van de voorzieningen en de producten. Deze worden gefinancierd door bedrijven, instellingen en overheden. Ook is er een samenwerkingsverband met het onderwijs. Deze Sociale Voedseltuin dient als voorbeeld om in Nederland een sociaal systeem te implementeren tegen beheersbare kosten.

Sociaal ondernemerschap

De stichting vindt aansluiting bij bedrijven die hun maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen door bij te dragen aan Stichting Sociaal en Vitaal. Mede door hun steun is het mogelijk om de kloof tussen arm en rijk te verkleinen, direct gezond eten voor de laagste inkomens mogelijk maken en sociale verbindingen te bevorderen. Een duurzaam en sociaal voedselsysteem zoals in Heereveen is een efficiënte methode om ervoor te zorgen dat ook de laagste inkomensgroepen de aansluiting kunnen blijven houden en actief mee kunnen blijven doen in de lokale samenleving.

Basis voor verdere uitrol

Inmiddels hebben diverse Friese, Drentse en Overijssels gemeenten/initiatiefnemers zich gemeld bij Stichting Sociaal en Vitaal om te overleggen of en in welke mate de aanpak/activiteiten ook kunnen worden ontwikkeld in hun gemeenten. Stichting Sociaal en Vitaal heeft in de gemeente Heerenveen een sociale voedseltuin ingericht, data verzameld en teeltplannen gemaakt waardoor het opschalen van de activiteiten eenvoudig kan worden georganiseerd op andere plekken.

Impact: kosten en besparingen

De directe kosten voor een deelnemend gezin dat een jaar lang gebruikt maakt van de faciliteiten van de voedseltuin zijn berekend op €300. Voor dat bedrag kan een gezin (bestaande uit 3 á 4 personen) circa 240 dagen per jaar gezond eten. In de 'vrije markt'

representeert dit een waarde van minimaal €1.300 per jaar. Ergo: een besparing van €1.000 aan voedselkosten per jaar. Daarbij zijn de bijkomstige maatschappelijke baten en toegevoegde waarde niet meegerekend (zorgpreventie, gezondheid onder kinderen, participatiebereidheid).

Kortom: in Heerenveen draagt een Sociale Voedseltuin bij aan: gezond eten met een (markt)waarde van €400.000 voor 300 gezinnen, sociale verbindingen, voedseducatie voor het hele gezin, duurzaam en sociaal voedselsysteem, vitaliteit en gezondheid en biodiversiteit en natuur.

<https://sociaalenvitaal.nl/>

Stichting De Pluimerije

Sociale Voedseltuin De Pluimerije bestaat inmiddels bijna drie jaar. De initiatiefnemers startten deze tuin als groentetuin voor iedereen. In hun visie is het zelf kunnen kweken van voedsel goed voor de gezondheid en zorgt het sámen verbouwen voor onderlinge verbinding. Door de mix van betalende en niet-betalende klanten is de drempel voor minima lager om deel te nemen en wekelijks (zonder 'label') hun verse groenten te komen oogsten.

Pilot voor met lage inkomens

In 2022 is de stichting een pilot gestart gericht op de mensen die het financieel zwaar hebben. Minima kunnen vaak te weinig verse groente en fruit kopen. Daarom heeft De Pluimerije een aantal teeltvakken op de tuinderij ingericht als sociale voedseltuin. Er hebben 10 gezinnen meegedaan aan de pilot. Groenten en fruit worden daarnaast beschikbaar gesteld aan lokale initiatieven zoals de voedselbank en de nabije basisschool. Hierdoor wordt gezond en duurzaam voedsel ook bereikbaar voor mensen met een kleine beurs.

Opschalen op lokaal niveau

Door op te schalen in 2023 kan de tuinderij nu ongeveer 50 gezinnen helpen. De levering aan de voedselbank te Havelte is goed voor gratis gezond eten aan 30 gezinnen en ook vrijwilligers kunnen wekelijks oogsten naar behoefte. Gezinnen met opgroeiende kinderen hebben de voorkeur. Kinderen die jong in aanraking komen met gezonde voeding kunnen later gezondere keuzes maken. De huidige deelnemers zijn een mix van single moeders met kind(eren), stathouders en alleenstaande vrouwen van 65+.

Ontwikkelingen

De Pluimerije heeft de afgelopen 2 jaar voornamelijk gedraaid op individuele donaties, abonnementen van betaalde klanten en een subsidie vanuit de gemeente (bestrijding eenzaamheid).

<https://pluimerije.nl/>

